

Kylmän sodan kehittyvät selitykset

Kylmän sodan alkamiseen ja päättymiseen johtaneet syyt ovat yhtä lailla olleet tiiviin tutkimuksen kohteena. Yksimielisyys on lähinnä vallinnut siitä, että kyseessä oli kahden suurvallan laajamittainen valtakamppailu, jossa ne kuitenkin välttivät ajautumista suoraan keskinäiseen yhteenottoon. Merkittävänä selittäjänä tähän varovaisuuteen on pidetty liian suuriksi arvioituja riskejä sotatoimien kärjistymisestä kaikille osapuolille tuhoisaksi ydinsodaksi.

Kylmän sodan päättymiseen sisältyi useita yllätyksiä, joista ehkä tärkeimpiä olivat kiistojen keskipisteenä olleen Saksan yhdistymisen rauhanomaisuus ja Neuvostoliiton luopuminen itäisen Keski-Euroopan valtapiiristään ilman taistelua. Vaikka kehityksen suunta oli jo usean vuoden ajan nähtävissä, tapahtumien nopeus ja itäistä Eurooppaan kohdanneen mullistuksen laajuus ovat tuottaneet vaivaa selittää niitä vakiintuneilla kansainvälisen politiikan teorioilla.

Poliittisen realismin mukainen selitys kylmän sodan päättymiselle on ollut lähinnä Yhdysvaltojen johtaman lännen taloudellinen ylivoima, joka lopulta romahdutti itäblokin talouden ja pakotti Moskovan johtajat tekemään myönnytyksiä lännelle. Kamppailu maailman hegemoniasta päättyi ”lännen” voittoon, kun Neuvostoliitto ei kyennyt enää ylläpitämään suurta liittokuntaa. ”Imperiumin taakka” kävi sille liian raskaaksi 1980-luvulla Afganistanin sodan pitkittyessä ja monien liittolaisten vaatiessa yhä lisää tukea. Samasta syystä ovat monet aikaisemmatkin suurvallat menettäneet asemansa.

Mainittu realismin teoriaan pohjautuva selitys ei vielä kerro, mistä syystä Neuvostoliiton talous taantui ja itäblokki hajosi. Monet lännen poliittiset johtajat ovat korostaneet liberaali-demokraattisen yhteiskunnan ja markkinatalouden paremmuutta, ja myös tutkimuksissa tällainen oletamus on saanut tukea. Se ei silti riittävästi selitä eroa, joka syntyi Neuvostoliiton ja Kiinan välille. Kiina oli ideologialtaan vähintään yhtä tiukasti kommunistinen yhteiskunta, ja siellä vallitsi keskitetysti johdettu sosialistinen talousjärjestelmä. Yritys laajentaa Kiinan kansalaisvapauksia murskattiin verisesti vielä kesäkuussa 1989, kun Neuvostoliiton poliittista järjestelmää oli jo merkittävästi liberalisoitu.

Kansainvälisen politiikan liberalististen ja konstruktivististen teorioiden käsitysten mukaan yhteisten etujen tavoittelu ohjaa valtioiden käyttäytymistä enemmän kuin valtataistelu. Kylmän sodan raskaus koettiin myös Yhdysvalloissa, joten sopivan tilaisuuden tullen pyrittiin siitä pääsemään irti. Tällainen hetki koitti, kun Neuvostoliiton johtoon nousi Mihail Gorbatshev, joka oli valmis kompromisseihin ja pitkälle vietyihin myönnytyksiin säilyttääkseen Neuvostoliiton yhä perustaltaan elinvoimaisena. Tällöin ”yhteiset edut” veivät voiton kilpailun jatkamisen tai peräti vastustajan kukistamispäämäärinä. Asialle oli eduksi, että myös presidentit Ronald Reagan ja George Bush ymmärsivät vastapuolen näkökohtia riittävässä määrin.

Tutkimuksissa on toistaiseksi verraten vähän kiinnitetty huomiota liittoutumien ulkopuolisten maiden osuuteen kylmän sodan päättymisessä ja sitä seuraavissa tapahtumissa. Kylmä sota alkoi ja päättyi Euroopassa, vaikka rintamat ulottuivat koko maailmaan. Siksi on ymmärrettävää, että myös tutkimus on keskittynyt paljolti Euroopasta käytyyn kamppailuun. Viime vaiheissa monet blokkijaon ja sen myötä jatkuneen varustelukilvan ulkopuoliset maat alkoivat vaurastua, ja niiden voimistuminen kiihtyi 2000-luvulle tultaessa. Voidaan todeta, että Euroopasta käydyn valtakamppailun menettäessä merkitystään kylmä sota päättyi. Eurooppa rauhoittui, mutta samalla se oli jo menettämässä suhteellista voimaansa verrattuna muuhun maailmaan.

Viime vuosina on yhä enemmän kiinnostuttu kansainvälisen median ja nopeasti uudistuneen tietotekniikan vaikutuksesta kylmän sodan päättymiseen. Suljetut, totalitaariset yhteiskunnat eivät enää voineet estää uuden teknologian mahdollistamia ihmisten välisiä suoria yhteyksiä, ja tehokkaan sensuurin ylläpito osoittautui mahdottomaksi. Tämä kehitys suosi liberaali-demokraattisen ideologian ja markkinatalouden pääsyä voitolle, eikä Mihail Gorbatshev'in yritykset sovittaa vapaata tiedonvälitystä Neuvostoliiton poliittiseen järjestelmään lopulta onnistuneet. Se ei silti vähennä Gorbatshev'in merkitystä kylmän sodan päättymiselle rauhanomaisella tavalla.

Lähteet: John Lewis Gaddis, *The Cold War* (Penguin, 2005), s. 237-257; Eric Hobsbawm, *Äärimmäisyyksien aika. Lyhyt 1900-luku (1914-1991)* (Vastapaino, Tampere 1999), s. 293-320; Jeremy Isaacs – Taylor Downing, *Cold War* (Bantam Press, 1998), s. 355-421; Charles Kegley – Eugene Wittkopf, *World Politics. Trends and Transformation* (Bedford/St. Martin's, New York 2001), s. 27-49; Bradley Lightbody, *The Cold War* (Routledge, 1999), s. 96-120; Martin McCauley, *Russia, America and the Cold War, 1949 – 1991* (Pearson - Longman, London 2004), s. 112-117; Olav Njølstad (ed.), *The Last Decade of the Cold War* (Frank Cass, London 2004); Ellen Schrecker (ed.), *Cold War Triumphalism. The Misuse of History After the Fall of Communism* (The New Press, New York 2004), s. 1-24 ja 237-261; Odd Arne Westad (ed.), *Reviewing the Cold War. Approaches, Interpretations, Theory* (Frank Cass, London 2000), s. 1-63 ja 343-367.

Internet: https://en.wikipedia.org/wiki/Cold_War.